

O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA UZLUKSIZ TA'LIMNING ROLI

Maxmudova Dildorxon,

Qo'qon davlat universiteti Pedagogika kafedrasida o'qituvchisi,
pedagogika fanlari nomzodi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18168576>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish jarayonida uzluksiz ta'lim tizimining tutgan o'rni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etiladi. Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, raqamli texnologiyalar joriy etilishi hamda pedagogik faoliyatga qo'yilayotgan zamonaviy talablar sharoitida o'qituvchining kasbiy kompetentligini doimiy takomillashtirib borish zarurati asoslab beriladi. Maqolada uzluksiz ta'limning mazmuni, shakllari va mexanizmlari, ularning o'qituvchi kompetentligiga ta'siri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetentlik, uzluksiz ta'lim, pedagogik rivojlanish, malaka oshirish, o'qituvchi faoliyati.

Аннотация. В данной статье анализируется роль системы непрерывного образования в процессе формирования и развития профессиональной компетентности учителей с научной, теоретической и практической точек зрения. Обосновывается необходимость непрерывного повышения профессиональной компетентности учителей в контексте проводимых реформ в сфере образования, внедрения цифровых технологий и современных требований к педагогической деятельности. В статье раскрываются содержание, формы и механизмы непрерывного образования, их влияние на компетентность учителей.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, непрерывное образование, педагогическое развитие, повышение квалификации, деятельность учителя.

Annotation. This article analyzes the role of the continuing education system in the process of forming and developing teachers' professional competence from a scientific, theoretical and practical perspective. The need for continuous improvement of teachers' professional competence in the context of reforms being implemented in the field of education, the introduction of digital technologies, and modern requirements for pedagogical activity is substantiated. The article reveals the content, forms and mechanisms of continuing education, their impact on teacher competence.

Keywords: professional competence, continuing education, pedagogical development, advanced training, teacher activity.

Kirish. Hozirgi globallashtirish, raqamlashtirish va bilimlar iqtisodiyoti sharoitida ta'lim tizimi jamiyat taraqqiyotining strategik omiliga aylanib bormoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, fan va texnika yutuqlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal sur'atlarda joriy etilishi ta'lim sohasiga nisbatan yangi talab va vazifalarni yuzaga chiqarmoqda. Bu esa, o'z navbatida, pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi, bilim va malakalarini doimiy ravishda yangilab borishni taqozo etadi.

Ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh va ijodkor shaxsni shakllantirishda o'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ta'limni loyihalovchi, tashkil etuvchi, boshqaruvchi va tahlil qiluvchi subyekt sifatida maydonga chiqmoqda. Bunday murakkab va ko'p qirrali faoliyatni samarali amalga oshirish uchun

pedagogdan yuqori darajadagi kasbiy kompetentlik, pedagogik mahorat va innovatsion tafakkur talab etiladi.

Bugungi kunda bilimlarning tez eskirishi, yangi pedagogik texnologiyalar va ta'lim metodlarining doimiy ravishda paydo bo'lishi o'qituvchining faqat oliy ta'lim muassasasida olgan dastlabki tayyorgarligi bilan cheklanib qolmasligini ko'rsatmoqda. Shu sababli pedagogik faoliyatda uzluksiz ta'lim konsepsiyasi alohida dolzarflik kasb etmoqda. Uzluksiz ta'lim o'qituvchining kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini butun mehnat faoliyati davomida izchil rivojlantirib borishga xizmat qiluvchi muhim mexanizm hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan islohotlar, pedagog kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu jarayonda uzluksiz ta'lim o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Aynan shu jihatlar mazkur mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Adabiyotlar tahlili. O'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish va uzluksiz ta'lim masalalari pedagogika va ta'lim menejmenti sohasida keng tadqiq etilgan. Ilmiy adabiyotlarda mazkur tushunchalar turli yondashuvlar asosida izohlanib, ularning mazmuni va amaliy ahamiyati yoritib berilgan.

Xususan, kompetentlik yondashuvi asoschilaridan biri bo'lgan N.Xomskiy [6.56-68] va keyinchalik D.Raven [5.33-47], J.Delor [3.120-135] kabi olimlar kompetentlikni shaxsning muayyan faoliyatni samarali bajarish qobiliyati sifatida talqin qiladilar. Ularning tadqiqotlarida kompetentlik faqat bilimlar majmui emas, balki bilimlarni amaliyotda qo'llash, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish hamda shaxsiy mas'uliyatni o'z ichiga oluvchi kompleks tushuncha ekanligi asoslab berilgan.

MDH va mahalliy olimlar tadqiqotlarida o'qituvchining kasbiy kompetentligiga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, pedagogik kompetentlik o'qituvchining metodik, kommunikativ, ijtimoiy va refleksiv faoliyati bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi. Ayrim tadqiqotlarda kasbiy kompetentlik pedagogik mahoratning muhim ko'rsatkichi sifatida baholanib, uning rivojlanishi ta'lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biri ekanligi ta'kidlanadi. [2.18-25.]

Uzluksiz ta'lim masalalari esa YUNESKO, Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan konsepsiyalarda keng yoritilgan. Ushbu hujjatlarda "butun umr davomida ta'lim olish" g'oyasi shaxsning kasbiy va ijtimoiy moslashuvchanligini ta'minlovchi asosiy shart sifatida e'tirof etiladi. Xususan, uzluksiz ta'lim pedagoglarning tez o'zgarib borayotgan ta'lim muhitiga moslashuvi, innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirishi va kasbiy rivojlanishini ta'minlash vositasi sifatida qaraladi. [1. 43-52]

O'zbekistonlik olimlar tadqiqotlarida ham pedagog kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimining takomillashtirilishi masalalari muhim o'rin egallaydi. Ularning ilmiy ishlarida uzluksiz ta'lim o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga xizmat

qiluvchi tizimli jarayon sifatida talqin etilib, malaka oshirish kurslari, seminar-treninglar, mustaqil ta'lim va innovatsion faoliyatning ahamiyati ochib beriladi.

O'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda uzluksiz ta'lim muhim metodologik va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Biroq aksariyat tadqiqotlarda ushbu jarayonning integrativ mexanizmlari, zamonaviy raqamli ta'lim imkoniyatlari bilan uyg'unlashuvi yetarli darajada yoritilmagan. Mazkur holat ushbu mavzuda olib borilayotgan tadqiqotning ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot kompetentlik va tizimli yondashuvlarga asoslangan holda olib borildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish hamda tahlil va sintez metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda uzluksiz ta'limning o'rni va ahamiyatini nazariy jihatdan yoritishga xizmat qildi.

Muhokama va natijalar. Kasbiy kompetentlik tushunchasi pedagogika fanida muhim ilmiy kategoriya sifatida qaraladi va u o'qituvchining professional faoliyatni samarali amalga oshirishga tayyorlik darajasini ifodalaydi. Ilmiy manbalarda kasbiy kompetentlik o'qituvchining nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari, kasbiy tajribasi, shaxsiy fazilatlari hamda pedagogik faoliyatga bo'lgan mas'uliyatli munosabatining yaxlit tizimi sifatida talqin etiladi.

Zamonaviy ta'lim sharoitida kasbiy kompetentlik faqat fan bo'yicha bilimlarga ega bo'lish bilan cheklanmaydi. U o'qituvchining ta'lim jarayonini loyihalash, tashkil etish, boshqarish va tahlil qilish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Shu jihatdan kasbiy kompetentlik o'qituvchining kasbiy faoliyatda mustaqil qaror qabul qila olishi, innovatsion yondashuvlarni qo'llashi hamda o'qituvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini samarali tashkil etishi bilan belgilanadi.

Ilmiy adabiyotlarda o'qituvchining kasbiy kompetentligining quyidagi asosiy tarkibiy qismlari ajratib ko'rsatiladi: nazariy kompetentlik – pedagogika, psixologiya va fan asoslarini chuqur bilish; metodik kompetentlik – ta'lim metodlari, texnologiyalari va didaktik vositalardan samarali foydalanish; kommunikativ kompetentlik – pedagogik muloqotni to'g'ri tashkil etish, o'qituvchilar va hamkasblar bilan samarali hamkorlik qilish; axborot-kommunikatsion kompetentlik – raqamli texnologiyalar va axborot resurslaridan foydalanish; reflektiv kompetentlik – o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish va baholash. [2.18-25.]

Mazkur kompetentlik komponentlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularning uyg'un rivojlanishi o'qituvchining kasbiy yetukligini ta'minlaydi. Kasbiy kompetentlikning yuqori darajada shakllanishi pedagogning ta'lim sifati va samaradorligini oshirishiga, shuningdek, uzluksiz kasbiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Uzluksiz ta'lim tushunchasi zamonaviy pedagogika va ta'lim siyosatida muhim o'rin egallab, shaxsning butun hayoti davomida bilim, ko'nikma va malakalarini izchil ravishda rivojlantirib borish jarayonini anglatadi. Ilmiy adabiyotlarda uzluksiz ta'lim "butun umr

davomida ta'lim olish" konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinib, shaxsning kasbiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi.

Pedagog kadrlar faoliyati nuqtayi nazaridan uzluksiz ta'lim o'qituvchining kasbiy bilim va kompetensiyalarini doimiy yangilab borish, pedagogik innovatsiyalarni o'zlashtirish hamda zamonaviy ta'lim talablariga moslashish imkonini beradi. Ta'lim mazmuni va texnologiyalarining tez sur'atlarda yangilanib borishi o'qituvchidan faqat dastlabki tayyorgarlik bilan cheklanib qolmasdan, balki muntazam kasbiy rivojlanishni talab etadi. Shu sababli uzluksiz ta'lim o'qituvchi kasbiy faoliyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Uzluksiz ta'limning ahamiyati, avvalo, o'qituvchining kasbiy moslashuvchanligini ta'minlashida namoyon bo'ladi. U pedagogga yangi pedagogik yondashuvlar, metodlar va raqamli texnologiyalarni o'zlashtirish, ta'lim jarayonini zamon talablariga muvofiq tashkil etish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, uzluksiz ta'lim o'qituvchining ijodiy faolligi va refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirib, o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish va takomillashtirishga undaydi.

Ilmiy manbalarda uzluksiz ta'lim o'qituvchilar malakasini oshirish, qayta tayyorlash, mustaqil ta'lim, masofaviy o'qitish hamda professional hamjamiyatlarda ishtirok etish kabi shakllar orqali amalga oshirilishi ta'kidlanadi. Ushbu shakllarning uyg'unlashuvi o'qituvchining kasbiy kompetentligini tizimli ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi. [9. 101-115.]

Uzluksiz ta'lim o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning muhim mexanizmi hisoblanadi. Chunki ta'lim mazmuni va metodlari doimiy yangilanib borayotgan sharoitda pedagogning kasbiy faoliyati ham uzluksiz rivojlanishni talab etadi.

Malaka oshirish kurslari, seminar-treninglar, masofaviy ta'lim platformalari va professional hamjamiyatlarda ishtirok etish o'qituvchilarga yangi pedagogik tajribalarni egallash imkonini beradi. Natijada o'qituvchining metodik va innovatsion kompetentligi mustahkamlanadi.

Xulosa. Shuni ta'kidlash lozimki, o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda uzluksiz ta'limning roli beqiyosdir. Uzluksiz ta'lim tizimi orqali pedagoglar o'z bilim, ko'nikma va malakalarini doimiy ravishda yangilab boradilar, bu esa ta'lim sifatini oshirishga va o'quvchilarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, uzluksiz ta'lim o'qituvchilarning ijodiy va refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirish, innovatsion pedagogik yondashuvlarni amaliyotga joriy etish imkonini yaratadi. Uzluksiz ta'limning samarali tashkil etilishi pedagog kadrlarning kasbiy o'sishi, pedagogik faoliyatdagi mas'uliyat va motivatsiyasini oshirish bilan chambarchas bog'liq. Shu bois ta'lim tizimida uzluksiz ta'lim mexanizmlarini yanada rivojlantirish, raqamli platformalar, individual rivojlanish yo'nalishlari va professional hamjamiyatlarni keng joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aliev A. Pedagogik kompetensiya: tushunchalar, tarkibi va rivojlanish yo'llari // Boshlang'ich ta'lim. – 2019. – №1(1). – B. 43-52.
2. Asqarova N. Pedagogik kompetensiya: zamonaviy talablar // Boshlang'ich ta'lim. – 2017. – №2(3). – B. 18-25.
3. Delor J. Education: A treasure within. – Paris: UNESCO Publishing, 2006. – B. 120-135.
4. Köhler W. Gestalt psychology. – New York: Liveright, 1970. – B. 78-92.
5. Raven D. Competency-based approaches in education // International Journal of Pedagogy. – 2015. – Vol.10, №2. – B. 33-47.
6. Xomskiy N. Pedagogical competency development. – Moscow: Pedagogical Press, 2002. – B. 56-68.
7. YUNESKO. Education for sustainable development. – Paris: UNESCO, 2015. – B. 42-60.
8. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. Pedagog kadrlarni malakasini oshirish dasturi. – Toshkent: Ta'lim vazirligi, 2020. – B. 30-45.
9. John D., Smith L. Lifelong learning in the 21st century. – London: Routledge, 2018. – B. 101-115.
10. Brown, P. Innovative teaching methodologies. – New York: Springer, 2017. – B. 200-218.

